

Вона залишається актуальною і зараз, в умовах, коли поширюються різноманітні секти, войовничі релігійні та навколорелігійні течії тощо. Про це свідчить і той факт, що її обговорення неодноразово відбувалося в Раді Європи. І українські, і закордонні спеціалісти визнають, що школа не справляється із завданням формування наукового світогляду (див., наприклад, статтю К.Щьоткіної “Еволюція знання” в газеті “Дзеркало тижня” за 6 – 12 червня 2009 р.). Тому пошук шляхів формування в учнів наукової картини світу на основі засвоєння ними достовірних наукових знань про природу, суспільство і людину, оволодіння вмінням думати, спираючись на ці знання, і робити висновки є перспективним напрямком подальших психолого-педагогічних досліджень.

УДК 371.64 “1920-1930”

Т.К. Завгородня

ЧИТАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ВИХОВАННЯ УЧНІВ І МОЛОДІ ГАЛИЧИНИ (1920-1930 РОКИ)

*Люди перестають думати,
Коли перестають читати.
Дідро.*

У статті на тлі сучасного стану виховної роботи з учнями, використання в ньому такого засобу, як книжка, тих проблем, які існують, висвітлюється досвід організації читання як засобу виховання у теорії і практиці навчання й виховання в Галичині досліджуваного періоду.

In the article on the basis of the modern state of educate work with students, use in it such tool, as a book, those problems which exist, experience of organization of reading as a tool of education in a theory and practice of teaching and education in Galichini of explored period is lighted.

Важливою проблемою сучасного суспільства є проблема виховання нових поколінь українців. За твердим переконанням відомого педагога С. Гончаренка, “...педагогічна драма виховання стрімко перетворюється на загальнонаціональну трагедію”, тому, за його переконанням, першочерговим завданням школи, сім’ї, педагогічної науки є пошук нових підходів “...до розв’язання найголовнішого, пріоритетного завдання – добре виховати шкільну молодь” [1].

Це твердження українського педагога співзвучне з думкою академіка Д. Лихачова. Він підкреслює, що для нього “головне не освіта, а виховання. Школа повинна й освіту давати з виховною метою. Культура вимагає освіти, але найважливіше в ній – виховання людини” [2: 54]. Підтримує цю точку зору про значення виховання в становленні особистості і В.Сухомлинський, який зазначав, що “...ніякі закони, нехай вони будуть найсуворіші і нещадні, ніякі обмеження і заборони не допоможуть, якщо не буде тонкої, умілої, наполегливої виховної роботи” [3: 253].

Незаперечним засобом становлення особистості учня є виховний вплив літератури. За словами В. Сухомлинського, “читання відкриває перед людиною привабливість інтелектуального життя” [4: 527], “вдумливе читання, одухотворене захопленням і бажанням більше знати, – найважливіший засіб, що запобігає тяжінню до неробства, пустого проведення часу” [5: 467], “книга – головний, вічний, неминучий світоч, джерело багатого духовного життя шкільного колективу” [5: 480]. Він навіть вважав читання важливим показником ефективності як виховної роботи (“Я вважаю виховну мету досягнутою лише тоді, коли кожен хлопець, кожна дівчина з н а й ш л и книжку, яка лишає глибокий слід в їх душах на все життя”) [6: 418], так і рівня вихованості особистості, підготовленості до життя

в соціумі (“Які книжки читає людина в роки отроцтва і ранньої юності, чим стала для неї книжка – від цього залежить її духовне багатство, усвідомлення й переживання мети життя”) [6: 421-422]. Тому проблема читання учнів є однією з найважливіших, що потребують невідкладного розв’язання. Проблема читання учнів і молоді – вічна.

Недивлячись на те, що сьогодні модними є мультимедійні інформаційні засоби, читання продовжує відіграти важливу роль у житті сучасної людини. Воно є письмовою формою спілкування та забезпечує нас інформацією із таких джерел, як книги, журнали, газети.

Однак, як засвідчує практика масової школи, інтерес до читання учнів сьогоденної української школи, необхідність звернення їх до друкованого слова, особливо художньої літератури, постійно знижуються. Проте це не тільки проблема нашої школи. Як зазначає А. Вербицька, аналогічна проблема існує і в Росії: діти менше читають, причина цього – сучасне телебачення. Але це не тільки проблема сьогоденного дня. Як зауважує О. Волкова, “ситуація сьогодні точно така ж, як і двадцять, і тридцять років назад: у хороших школах діти читають поголовно, а в звичайних – тільки кращі учні” [7: 2].

Тим цікавішими для сучасної педагогічної науки є матеріали, які ознайомлюють педагогів-практиків, науковців з досвідом вирішення цієї проблеми в різні часи, в різних країнах і в різних регіонах України.

Значне місце в громадсько-суспільному вихованні учнів шкіл і гімназій у 1920-1930 роках в Галичині відводилося книжці. Її розглядали як важливий фактор суспільно-національного виховання молоді з огляду на одноцілу національну приналежність. “...Добра книжка, – на думку відомого педагога Галичини Костянтини Малицької, – се один із переважних чинників виховуючих, яким посередно можемо впливати на інтелектуальний і моральний розвиток молодого покоління. Книжка піддає дітям нові гадки, будить їх здібності, розвиває нераз дрімучого генія – се підстава, средство до здобування власними силами дальшого образования, се ґрунт під виріс нових грядущих поколінь” [8: 151].

Як свідчать архівні матеріали, проблема залучення дітей до читання в досліджуваній період, знаходились у полі зору педагогічної громадськості, науковців (Біленький Я., Вільшанецький З., Дорошенко А., Княжинський А., Малицька К., Луців В., Петрів І. та ін.). Вся педагогічна періодика краю регулярно друкувала матеріали з проблем роботи бібліотек, впливу книжок на формування молодого людини. Серед них слід відмітити журнали “Шлях виховання й навчання”, “Учительське слово”. Серед цікавих матеріалів на сторінках першого журналу доцільно назвати статті “Суспільні функції громадських бібліотек” (Дорошенко А.), “Роль дитячої книжки в вихованні” (Вільшанський З.), “Праця в шкільній бібліотеці” (Бень В.), “Основні проблеми бібліопедагогіки” (Сокульський Д.). Не менш цікавими з досліджуваної проблеми були статті надруковані в журналі “Учительське слово” (“Ще про шкільні бібліотеки” та “Шкільні бібліотеки”, “З літературних новин для молодіжки” (Лобай І.) тощо) та публікації в часописі “Життя і школа” товариства “Просвіта”.

Показовим з цього питання є оголошення “Закладайте бібліотеки для дітей по школах і читальнях! Се найактуальніша справа теперішньої хвили!” надруковане в одній із львівських газет (1927 р.). В ньому було також надруковано список книжок для дітей і молоді, які знаходилися на складі Михайла Таранька [9: 245]. Серед запропонованих книжок байки і казки, оповідання і пригоди, твори для дитячого театру, повісті й подорожі для молоді, пластова бібліотека із 5 томів, шкільні підручники і різні журнали (“Світ дитини”, “Молода Україна”).

Кожний рік у звітах навчальних закладів традиційно наводились дані про наповнення літературою бібліотек як для педагогів, так і для учнів. Цікаво, що за 1920-1921 н.р. бібліотеки, які практично були знищені під час першої світової війни, поповнились літературою і їх чисельність досягла довоєнної. Наприклад, у бібліотеці державної гімназії з руською (українською – Т.З.) мовою викладання в Станіславі було 748 наукових творів у бібліотеці учителів і 641 – у бібліотеці учнів. Серед останніх були книжки, написані різними мовами: українською – 377, польською – 65, німецькою – 199 [10: 4]. Треба зауважити, що

пізніше, в післявоєнні роки, в звітах гімназій виокремлювали вже три напрями бібліотек: для учителів, для учнів і бібліотеки “Наукового гуртка”. Останнє є підтвердженням того, яка увага приділялася питанням інтелектуального розвитку українських дітей, залучення їх до наукового пошуку в різних галузях науки з урахуванням їх інтересів, уподобань.

Аналіз комплектування бібліотек в навчальних закладах з українською мовою навчання досліджуваного періоду дає підстави зробити висновок, що в них книжок виданих українською мовою було більше, ніж написаних іншими мовами і вони викликали значно більшу зацікавленість в учнів. Наприклад, у 1930-1931 рр. 123 члени наукових гуртків вищезгаданої гімназії прочитали 1201 твір з українського виділу; 93 учні прочитали 369 творів з польського і 212 учнів користувалися науковим виділом.

Про зростання ролі книжки в формуванні особистості учнів у міжвоєнну добу свідчить і те, що в усіх гімназіях досліджуваного періоду працювали наукові гуртки, які повинні були готувати молодь вищої гімназії, “щоб вона поширювала і поглиблювала знання рідного письменництва й культури в зв’язку з письменством інших народів: ближчих слов’янських і дальших західно-європейських” [10: 20]. У науковому гуртку були такі секції, як філологічна, драматична, географічна, природнича, математична, фізична, українознавча, філософська, краєзнавча, співу та інші. Крім того свою бібліотеку мали і об’єднання (“Марійська дружина”, “Допомогова секція” та інші). Так осередок релігійно-морального виховання “Марійська дружина” в державній гімназії з українською мовою навчання в Станіславі мала бібліотеку, яка в 1930-1931 н.р. нараховувала 240 книжок, а в 1933-1934 н.р. – 391. Традиційно кожна секція проводила засідання, доходи від яких періодично поверталися на розвиток бібліотек. Так, 25 листопада 1925 року науковий кружок Товариства “Рідна Школа” приватної дівочої гімназії у Станіславі організували “Чайний вечір”. На вечорі були товариські ігри, співи, читання монологів з різних книжок, танці. А всі зібрані гроші надійшли на поповнення книжками бібліотеки [10: 20]. Як позитивне слід зауважити, що бібліотеки наукових гуртків поповнювалися в основному науковими виданнями. Так у 1936-1937 н.р. саме вони виписали повне видання творів Тараса Шевченка, Велику Історію України (видавництво Тиктора) та інші.

Щовесни за розпорядженням Кураторії Львівського шкільного округу в школах Галичини проводився місячник книги для шкільної молоді [11]. Місячник передбачав акцію з поповнення бібліотек книжками, проведення різноманітних заходів, основним засобом яких повинна була бути книжка. Наприклад, у звіті Богородчанської школи Станіславського повіту від 3 березня 1927 року зазначається, що в рамках місячника в кожному класі проведено бесіди про значення книжки в житті людини, утворено бібліотеку для молоді. А 19 березня того ж року проведено виставку, дохід від якої пішов на закупівлю нових книжок до шкільної бібліотеки [12: 11]. Крім цього, під час місячника проводилось “Свято книжки”. Аналогічне свято щорічно 31 серпня проводилося в Павлівській школі. Воно стало традиційним і загальношкільним святом. Ось, як описує його проведення В. Сухоминський. “Цього дня усі дарували книжки: діти один одному, батьки – дітям. Стало правилом, що правління колгоспу дарувало книжки в цей день кращим керівникам гуртків любителів і шанувальників рідного слова” [13: 200].

Слід підкреслити, що бібліотеки поповнювались книжками не тільки за рахунок їх закупівлі, а й у результаті проведення акцій збору нових книжок від населення або придбання їх за допомогою різних установ, кооперативів

Важливим шляхом прищеплювання учням шкіл Галичини любові до книжки була їх участь у проведенні різноманітних традиційних конкурсів, пов’язаних з необхідністю звернення до книжки. Наприклад, у 1934-1935 н.р. серед учнів був оголошений конкурс на кращу постановку драматичної п’єси з шкільного життя. Для участі в ньому необхідно було прочитати ряд художніх творів і обрати найцікавіший для драматизації.

Цікавою традицією було відкриття у різних місцевостях читалень. Саме вони були місцем “гуртового товариського життя, ...докладнішого пізнання біжучого громадянського життя через товариські розмови, більш безпосередній контакт з учителями, ...різноманітні

молодіжні часописи, кількість яких у читальнях з року в рік збільшувалася за рахунок виписки”. Одним словом, читальня ставала місцем соціалізації учнівської молоді.

Як бачимо в 20-30-ті роки ХХ ст. були цікаві традиції прищеплення учням шкіл і молоді любові до книги, формування в них потреби в систематичному читанні. Провідними ідеями залучення учнів у навчання і виховання до читання, які можуть творчо використовуватися в сучасних умовах інформатизації суспільства, оновлення змісту освіти можуть бути:

- привчати дитину до читання потрібно змалку;
- підтримувати інформацію з художніх творів, запропоновану учнем у якості аргументації власної думки, і враховувати при оцінюванні рівня його знань;
- озброїти дітей і молодь необхідним рівнем техніки читання (в тому числі і методикою швидкісного читання);
- підвищити ефективність формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок, особливо навчально-інформаційних умінь і навичок;
- виховувати в учнів терпимість й вміння заставляти себе думати;
- розвивати в школярів комунікативні уміння і навички;
- посилювати контроль батьків за тим, що читає молодь;
- підвищити роль школи, вчителів, працівників бібліотек до прилучення учнів до позакласного читання;
- підтримувати державою видання дитячої літератури, а також сприяти розвитку меценатства у видавничій справі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. Гуманізація освіти – виховання творчої особистості // Педагогічна освіта. – 2005. – №12 (грудень). – С.2.
2. Неожиданный Лихачев. Беседа Самойлова с Д.С. Лихачевым // Звезда. – 2006. – №11. – С.39-57.
3. Сухомлинський В. О. Народний учитель // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 239-255.
4. Сухомлинський В. О. Школа живе ленінськими ідеями // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 517-529.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 393-626.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – С.283-582.
7. Волкова О. Другое мнение // <http://lit.september.ru/articlef.php? ID= 200402402>. – 5с.
8. Малицька К. Видавництва для дітей і молоді // Перший Український просвітницько-економічний Конгрес у Львові (1909). – Львів, 1909. – С.126-151.
9. Івано-Франківський обласний державний архів (ІФОДА). – Ф.237. – Оп. 1. – Арк. 245.
10. Звіт дирекції державної гімназії з руською викладовою мовою в Станіславові за шкільний рік 1920-1921. – Станіслав, 1921. – 21с.
11. Ф. 271. – Оп.1. – Спр.232. – Арк. 1; Ф. 273. – Оп. 1. – Спр. 212.
12. ІФОДА. – Ф.273. – Оп. 1. – Спр. 245. – Арк. 11.
13. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – С.7-279.